

369

Грнѣ и Гнѣмѣрѣ

2
—
м - 92

1935

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ ԲԱՆՀՐԱՏԻ

Կ Ր Օ Ն
Ե Ի
ԿՈՄՈՒՆԻԶՄ

Հեղինակ՝
ԷՐԼ ՊՐԱՌԻՏԸՐ
(Քարտուղար՝ Ամեր - Կոմ - Կուս - ի)

Թարգմանեց՝
ԿԱՐՄԻՐ

1935
ԵՐԵՒԱՆ ՏՊԱՐԱՆ
ՆԻԻ ԵՈՐՔ

2

Պ-92

ՓՈԽԱՆ ՅԱՌԱՋԱԲԱՆԻ

1935 թ. փետր. 15-ին Ընկեր Ըրլ Պրատուրը, Ամերիկայի Կոմունիստ Կուսակցության ընդհանուր ֆարտուղարը, լուսաբանական ժողով մը ունեցաւ աստածաբանական համալսարանի մը — Եունիքն Թէոլոգիքը Սեմիների — խումբ մը ուսանողներուն հետ: Ապագայի տէրտէրներն ու պատելիները 57 հարցումներ տւին Ընկ. Պրատուրին՝ ԿԲՕՆ ԵՒ ԿՈՄՈՒՆԻՅՄ Գիւրքի մասին: Ստորեւ կը հրատարակենք այդ խիստ շահեկան ու դաստիարակիչ հարց-պատասխանները:

* * *

1.— Ի՞նչ է Միացեալ Նահանգաց Կոմունիստ Կուսակցութեան պաշտօնական դիրքը հանդէպ կրօնի:

Կոմունիստ Կուսակցութիւնն այն համոզումն ունի, թէ կրօնի եւ կրօնական հաստատութիւններու ընկերային պաշտօնն է ծառայել որպէս հաշիւ՝ ճշգրտած դասակարգերը կրաւորական դիրքի մէջ պահելու եւ ընդունելի դարձնելու համար անոնց բոլոր վատ պայմանները, որոնց տակ կ'ապրին անոնք, այն յոյսով թէ մեռնելէ յետո պիտի վարձատրւին: Կրօնի ընկերային այս դերին հանդէպ մեր ունեցած համոզումէն պարզ կը դառնա, թէ Կոմունիստ Կուսակցութիւնը կրօնի թշնամին է: Մենք՝ Կոմունիստներս կը ջանանք կրօնի ըրածին ճիշդ հակառակն ընել: Մենք կ'աշխատինք զանդաւանդունքն ըմբռնելի դարձնել իրենց ապրած թրշուտ պայմանները, ըմբոստութեան մղել զանոնք այդ պայմաններուն դէմ եւ փոխել այդ պայմանները հիմա: Մենք զանդաւանդունքն կը սովորեցնենք չսպասել ենթադրեալ երկնային վարձատրութեան,

այլ ստեղծել դրախտը այս աշխարհի վրա, այսինքն՝ ձեռք բերել իրենց երազած բոլոր լաւ բաները իրենց ապրած այս կեանքի ընթացքին: Պարզ է, որեւէ, թէ ուեւ լուրջ շարժում, որ կը ձգտի ոտքի հանել ու կազմակերպել զանդաւանքն՝ լաւաւ զոյն կեանք մը իրազորեւելու համար հիմա, պէտք է անխուսափելիօրէն կուի բոլոր այն ուժերուն դէմ, որոնք կրաւորականութիւն կ'ստեղծեն, որոնք կը տարածեն խոնարհելու եւ ենթարկելու դադափաւրը մասսաներուն մէջ:

Միւս կողմէն Կոմունիստ Կուսակցութիւնը բացարձակապէս հակառակ է կրօնական խնդիրներու հանդէպ զսպողական միջոցներու դիմելուն: Կոմունիստները կողմնակից են կրօնական ազատութեան անպայմանօրէն: Կոմունիստները կրօնը անհատական հարց չեն նկատեր երբ այդ կը վերաբերի յեղափոխականներու, բայց անհատական հարց կը նրկատեն զայն՝ պետական իշխանութեան հետ ունեցած իր յարաբերութեամբ, կառավարական քաղաքականութեան մէջ: Պետութիւնը պէտք չէ միջամտէ կրօնական հաւատալիքներու կամ հրամայէ կրօնական հաստատութեանց: Այս կը բացատրէ ակնյայտին հակասութիւնը Փաշիգմին, որ ինքզինքը առաջ կը մղէ իրր հապէս կրօնական շարժում մը, բայց դարձնականին մէջ դուրս կուգա որպէս գերաւոյն ժխտումը կրօնական ազատութեան, մինչդեռ Կոմունիստները, որ հակադիր վերաբերմունք ունի հանդէպ կրօնին, միակ ընկերային շարժումն է այսօր, որ կ'ազատէ կրօնը բոլոր արհեստական ճշունքներէն:

Գերմանիո մէջ մենք տեսանք համոզեցուցիչ ապացոյցը, թէ ի՞նչ կը նշանակէ Փաշիգմը կրօնի եւ կրօնական հաստատութիւններու համար: Չեմ կարծեր, թէ այս մասին մանրամասնութիւններու երթալու կարիք ունիմ: Կը կարծեմ, թէ ամեն մարդ

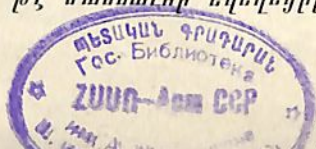
դիտէ Գերմանիո անցուղարձերու մասին: Միաժա-
մանակ, Խորհրդային Միութեան մէջ մենք ունինք
օրինակը, թէ ինչ կը նշանակէ կոմունիզմն իր կա-
ռավարական քաղաքականութեամբ հանդէպ կրօ-
նին: Կոմունիստ Կուսակցութիւնը, որ կառավարա-
կան կուսակցութիւնն է, առաջ կը մղէ դործօն հա-
կաիրօնական պայքարը, սակայն, զուտ դաստիար-
ակչական բնոյթ ունի: Կոմունիստները ամենա-
խոշոր սխալը կը նկատեն բռնութիւն դործածելը ի-
րենց հակաիրօնական պայքարին մէջ: Մենք կը հա-
ւատանք, թէ բռնութեան մեթոտը պարտութեան
պիտի մատնէ մեր նպատակը: Մենք կը հաւատանք,
թէ ամենաներդործօն կոիւր կրօնի դէմ, ուր կը հան-
դիսանա որպէս արդիւր ընկերութիւնը վերակա-
ռուցանելու մեր պայքարին, ճշգրտօրէն կրօնական
աղատութիւնը ապահովելն է: Կատարեալ կրօնա-
կան ազատութիւն, անշուշտ, կը նշանակէ կատար-
եալ վերացում կառավարական օգնութեան ու
պաշտպանութեան հանդէպ կրօնի եւ կրօնական
հաստատութիւններու: Կը նշանակէ նաեւ թէ երի-
տասարդութեան կրօնական դաստիարակութիւնը
պէտք է կանգնի իր ոտքերուն վրա, առանց ունէ
արհեստական օգնութեան:

Ինչ կը վերաբերի կրօնասէր բանւորներու, Կո-
մունիստ Կուսակցութիւնը պայման չդնէր անոնց,
որ նախ իրենց կրօնը ժխտեն եւ ապա միանան կու-
սակցութեան: Կոմունիստ Կուսակցութիւնը դաս-
տիարակչական աշխատանք կը կատարէ, որն իր
էութեամբ հակաիրօնական է: Դուք դուք հե-
տաքրքրէիք, թէ մենք քարոզիչներ ունինք, որոնք
աշխատելով եկեղեցիներու մէջ, միաժամանակ ան-
դամ են Կոմկուսին: Եկեղեցիներ կան Միացեալ
Նահանգներու մէջ, ուր քարոզիչներ կոմունիզմ կը
քարոզեն, շատ նախնական ձեւով անշուշտ: Ինչ
պատմեցին, թէ մասնաւոր եկեղեցիի մը մէջ քա-

րոզիչը նիւթ ունենալով կոմունիզմը (քարոզիչն
բուն տիտղոսը չեմ յիշեր) յայտարարած է, թէ
կոմունիստները Աստուծո հրեշտակներն են, որ
Մովսէսի նման եկած են ժողովուրդը անապատէն
առաջնորդելու, մինչդեռ կապիտալիստներն ու ա-
նոնց դործակալները սատանային ներկայացուցիչ-
ներն են: Այս, անկասկած, կոմունիստներու պաշ-
տօնական վերաբերմունքը չարտայայտեր հանդէպ
կրօնի, բայց մենք այս տեսակ մարդիկը չենք ար-
տաքսեր կուսակցութենէն: Մեզ համար կարեւորն
այն է, թէ այս տեսակ մարդիկ կը ներկայացնեն
զանգաճներու ընկերային ձգտումները, որոնք դու-
ցէ կրօնական ձեւեր կ'առնեն այսօր, բայց որոնք
հիմնապէս արտայայտութիւններն են ընկերային
լմբոստութեան: Եթէ խնդիրն այսպէս է, մենք այս
մարդիկը կուսակցութեան ներսը, ուր այլեւս կրօ-
նը անհատական հարց չենք նկատեր, մենք զսպո-
ղական մեթոտներ եւ բռնութիւն չենք դործածեր
վերացնելու համար այդ կրօնական միացորդները:

2.- Դուք կը հաւատա՞ք, Պր. Պրատտըր, քէ
կրօնը յեղափոխական դեր կարող է կատարել:

Ընկերային յեղափոխական շարժումները եր-
բմի կ'առնեն կրօնական ձեւ. այդ ձեւը, սակայն,
բաղձալի չէ մեզի, կասեցնող ազդակ մըն է: Այս
չնշանակեր թէ չեն կարող ըլլալ — իրականութեան
մէջ կան եւ աճող չափով — ընդհանուր նպատակ-
ներ՝ կոմունիստներու եւ կրօնական հաստատու-
թիւններու միջեւ, որոնց համար միացեալ ջանք ու
պայքար կարելի չըլլա մղել: Մենք այս բանը տե-
սանք քաղաքական ասպարէզին վրա վերջերս, Սա-
արի մէջ, ուր կաթոլիկ եկեղեցիի որոշ հատուծ-
ները եւ յայտնի առաջնորդները, տեսնելով կրօ-
նական աղատութեան սպառնացող վտանգը չիթիւ-
րի սեփմին կողմէ, կազմեցին միացեալ ճակատ սո-
ցիալիստներու եւ կոմունիստներու հետ՝ պահելու

Համար Ստարի գոյավիճակը: Այս տեսակ միացեալ պայքարներ աւելի ու աւելի պիտի զարգանան, որոնց ի տես կարելի է ըսել, թէ կրօնական շարժումը կը ծառայէ յեղափոխական նպատակի: Բայց այստեղ դարձեալ կրօնը չէ, որպէս այդպիսին, որ կը ծառայէ յեղափոխական նպատակի, այլ պայքարը ընդդէմ բռնակալութեան. պայքարը՝ պահելու մասսաներու իրաւունքը, արտայայտելու ինքզինքնին նոյնիսկ իրենց շփոթ ձեւով: Այս իրաւունքին համար մղած պայքարը յեղափոխական է, եւ այս իմաստով ալ կրօնական կաղմակերպութիւններ ու շարժումներ կարող են խաղալ յեղափոխական դեր:

3.— Ի՞նչ ըսել կ'ուզէք երբ կ'ըսէք, թէ կրօնը անհատական հարց չէ՞ք նկատեր յեղափոխականներու նկատմամբ: Ես այնպէս կ'ըմբռնեմ, թէ դուք յեղափոխական չէ՞ք նկատեր մէկը, որ կրօնի կը հաւատա: Բայց դուք դեռ կ'ըսէք, թէ կրօնասէր բանւորները կ'ընդունի՞ք Կոմունիստ Կուսակցութեան մէջ:

Երբ կրօնամոլ բանւորները կուգան կուսակցութեան, մենք կ'ընդունինք զանոնք, ոչ թէ այն պատճառով, որ մենք կ'ընդունինք անոնց կրօնը, այլ անոր համար, որ մենք դիտենք կրօնական հաւատալիքները ձերբադատելու միջոցը: Կրօնական հաւատալիքները վերջնական քննութեամբ յետադիմական են, որոնք կարելի է չեղոցանել դաստիարակութեամբ: Մենք կը հաւատանք, թէ կրօնը հաշտեցարդարի պիտի ենթարկուի նոր հասարակարգի, սոցիալիստական ընկերութեան մէջ, մի միայն քանի մը սերունդներու փոփոխութենէն վերջ:

Մենք կրօնը անհատական խղճի հարց չենք նշկատեր յեղափոխականներու նկատմամբ, որովհետեւ բոլոր անոնք, որ կը միանան յեղափոխական շարժման, պէտք է իրենց հաւատալիքները ենթար-

կեն քննադատութեան: Որպէս յեղափոխական շարժման անդամներ, ինչ որ կը մտածեն եւ ինչ որ կ'ըսեն անոնք իրենց ազդեցութիւնը կ'ունենան այդ շարժման վրա, որուն միացած ու մէկ մասը դարձած են: Մենք անոնցմէ չենք պահանջեր, որ լքեն եւ ուրանան իրենց կրօնը, բայց մենք անոնց հաւատալիքները հողածու եւ սիստեմաթիք քննութեան կ'առնենք, կը քննադատենք, եւ կը հաւատանք, թէ այդ կրօնական հաւատալիքները երկար չպիտի կարողանան դիմանալ նման քննութեան ու քննադատութեան: Օրինակի համար, մենք շարժման պատասխանատու պաշտօններուն վրա չենք դնել մարդիկ, որոնք դեռ զօրաւոր կրօնական հաւատալիքներ ունին: Մենք կը դիտակցինք, թէ այդպիսի քաջ մը վտանգաւոր պիտի ըլլա, որովհետեւ այդ մարդիկը չուտով ենթական պիտի ըլլան ընկերային ազդեցութիւններու՝ վտանգելով մասսաներու առաջնորդութիւնը:

4.— Բայց միւս կողմէն, քանի որ ամերիկեան ժողովուրդի մեծամասնութիւնը կապած է եկեղեցական հաստատութիւններու հետ կամ շատ համակիր է անոնց, ձեր գործելակերպը նկատի չառնե՞ք այս պարագան, որպէսզի շահի այդ ժողովուրդը իր կողմը: Այսինքն, դուք կարող պիտի ըլլա՞ք Ամերիկայի մէջ ճակատ ներկայացնել եկեղեցիին դէմ, ինչպէս այդ եղաւ Ռուսաստանի մէջ:

Անշուշտ մենք հաշի պէտք է առնենք զանգածներու կրօնական հաւատալիքները եւ յարգենք զանոնք — ինչպէս արդէն կ'ընենք: Կասկած չկա, որ յեղափոխութիւնը, որ ժողովուրդի մեծամասնութեան կամքովը պիտի ըլլա, գործ պիտի ունենա այդ կրօնական հաւատալիքներուն հետ: Եթէ կրօնը կանգնի յեղափոխութեան դէմ, որպէս բացարձակ արդեւ մը, կարող պիտի ըլլա յետաձգել յեղափոխութիւնը որոշ ժամանակ: Մենք չենք կար-

ծեր թէ այդպէս պիտի ըլլա: Մենք կը հաւատանք, թէ կրօնասէր մարդիկ պիտի մասնակցին յեղափոխութեան, պիտի օգնեն մեծ փոփոխութիւնը իրագործելու համար: Այս՝ ոչ մէկ կերպով կարելի է սկզբունքային դիմում նկատել կրօնական զաղափարներու: Կրօնական նախապաշարումներ եւ տեսակէտներ ունեցող մասնաւորութիւններ — այո՛, բայց կրօնի — ո՛չ: Մենք կարելի ամեն միջոցներով պիտի յարգենք մասնաւորութիւնը իրաւունքը: Մենք կարելի ամեն միջոց ձեռք պիտի առնենք, որպէսզի բռնութեան ոչ մէկ սիւստեմ գործադրելի անոնց հաւատքին դէմ: Այս ձեւով միայն, այսինքն հաշի առնելով այս հարցերը եւ զնահատելով առնոց դերը, մենք գիմարաւած կ'ըլլանք զանոնք, բայց ոչ թէ սկզբունքային դիմումներ ընելով:

5.— Ենթադրեմք թէ այս սրահին մէջ գտնուող աստուածաբանութեան ուսանողները պաշտօնի կոչւեցան զանազան եկեղեցիներու մէջ, ենթադրեմք թէ անոնք իրենց հետեւորդներուն հետ յեղափոխւեցան եւ այնպէս զգացին, թէ այդ հետեւանք է կրօնական դրդապատճառներու, Կոմունիստ Կուսակցութիւնը նկատի պիտի առնէ՞ այս փաստը եւ տա անոր գիտական կշիռ, այսինքն՝ պիտի փոխէ՞ իր համոզումը այն մասին, թէ կրօնը չկրնար յեղափոխական ուժ մը ըլլալ:

Ես չեմ ուզեր սեւէ յոյս սնուցանել, թէ Կոմունիստները օր մը զարձի պիտի զան դէպի կրօնը: Մեզ համար, որպէս Կոմունիստներ, հարցը փակւած է: Մենք միշտ կը քննենք գիտականօրէն առաջ բերւած բոլոր ապացոյցները, բայց մեր կեանքի փորձառութիւնը բնաւ պատճառ մը չտար մեզ հաւատալու, թէ ապագային սեւէ նոր ապացոյց կարելի պիտի ըլլա երեւան բերել որն ստիպէ մեզ մեղմացնելու մեր եզրակացութիւնները: Մենք չենք ուզեր ամենադոյզն յոյսն իսկ ներշնչել, թէ հաւա-

նականութիւն կա կրօնի եւ Կոմունիզմի մերձեցման, որպէս այդպիսիներ:

6.— Վստա՞հ էք թէ երբեք ապացոյց մը երեւան չպիտի գա:

Ինչպէս ըսի, նորէն կրկնեմ, թէ մենք կը քննենք հրապարակ եկած բոլոր ապացոյցները բայց կրօնի վերաբերմամբ հարցը փակւած է մեզ համար: Չենք յուսար թէ օր մը պիտի վերաբանանք:

7.— Տարբերութիւն կը դնէ՞ք կրօնական ոգիին եւ կրօնական հաստատութեանց միջեւ:

Այո:

8.— Կը կարծէ՞ք թէ կրօնական ոգիին մէջ կան արժեքներ, որոնք կը պակսին եկեղեցիին կամ կրօնական հաստատութեանց:

Արժեքներ, ոչ: Բայց կրօնական հաստատութիւնները մեր մասնաւոր թշնամիներն են: Տիրող զատակարգը 99-44 առ հարիւր յատկապէս կ'օգտագործէ այս հաստատութիւնները՝ ներկա կարգերն ուժեղացնելու համար, մինչդեռ անկազմակերպ կրօնական զգացումն ու ոգին կը գործեն միայն որպէս արդէլը ընդդէմ անհատին զարգացման:

9.— Կոմունիստ Կուսակցութեան փաղափակումութեան բացատրութիւնը, որ դուք տուիք, զիս այն եզրակացութեան կը բերէ, թէ այդ փաղափակումութիւնը նուրբ ձեւի բռնութիւն մը պիտի ըլլա, երբ Կոմկուսը իշխանութիւնը գրաւէ: Դուք կը խրախուսէք եկեղեցիին ձեռքէն աշխարհային ամեն դաստիարակութիւն, միաժամանակ առաջ կը մղէք հակակրօնական քննադատական աշխարհային բոլոր միջոցներով: Մէկ կողմէն զինաբափ կ'ընէք եկեղեցիին կրօնական դաստիարակութեան, միւս կողմէն ինքն-զինեցնել կը զինէք աշխարհային դաստիարակութեան բոլոր գէնքերով՝ ոչնչացնելու համար կրօնի բոլոր մնացորդները: Այժմ, երբ պրոպագանդը

մնշում է, ինչ որ կը կարծեմ թէ շատ մը կոմունիստներ կ'ընդունին այս պարագային ալ մնշում չէ՞ :

Ոչ, ճշշում չէ : Կրօնական ազատութեան հարցը այն ժամանակ միայն իրական կ'ըլլա, երբ իր մէջ կը պարփակէ անկրօն ըլլալու ազատութիւնը : Այս բանը շատ մը կրօնական հաստատութիւններ չեն ընդունիր : Կը կարծեմ, թէ կրօնական հաստատութիւններու գլխաւոր հաւատալիքներէն մէկն ալ այն է, թէ երեսային միտքը պէտք է այնպէս մը կաղապարել, որ ան յետո չկարողանա այլեւս մերժել կրօնը : Ինչպէ՞ս երեսա մը կրնա կրօնական ազատութիւն ունենալ, երբ իր ածման ու ձեւաւորման օրերուն խնամքով չեղոքացւած է բոլոր այն զաղաւարներէն, որոնք կը ժխտեն կրօնական հաւատալիքները : Որքան ատեն որ երեսա մը իր զարգացման շրջանին կը գտնուի կրօնական հաստատութիւններու գերելիանութեան տակ, կրօնական ազատութիւն չլայելեր ան :

10.— Բայց միշտ չէ՞ այն բանը, որ երբ կոմունիստները կը հեռացնեն երեխան կրօնական բոլոր ազդեցութիւններէն, կ'ենթարկեն զայն կոմունիզմին :

Երեսան ազատ է զարգացնելու իր բոլոր ուժերը, մտային ու ֆիզիքական, եւ եթէ կրօնը ունի հիմնական արժէք մը, որ կրնա մարդկային հիմնական պահանջ մը դոհացնել, ան պէտք չունի ինքզինքը պարտադրելու երեսային մտքին վրա, բայց կարող է դալ յետո, որպէս արդիւնք ընկերային լման կեանքի :

11.— Բայց կոմունիզմը կրօնէն աւելի մեծ պահանջ մը չէ, երկուքն ալ դաստիարակութեան արդիւնք են, որոշ չափով :

Եթէ մէկը կ'առաջնորդուի կրօնական տեսակետներով, ան կը մերժէ իր հիմնական իրաւունքը :

այս է կոմունիստական տեսակէտը կրօնի վերաբերմամբ :

12.— ձի՞շոյ է այն լուրը, թէ կոմունիստներն արգիլեցին փոլ Ռուսիանը երգելէ, երբ ան սկսաւ կրօնական երգեր երգել ռատիոկայանէն :

Այդ տեսակ բան չէ պատահած : Այդ սուտ լուրը չըջարկուած է զրեւելէ չարաթ մը յետո փոլ Ռուսիան ընդունեցաւ Մոսկվա, որպէս պատու հիւր խորհրդային Միութեան : Ան երգեց Մոսկվայի ամենամեծ պետական թատրոններուն մէջ եւ իր ուրախութիւնը յայտնեց թերթերուն այն եզրագրական ընդունելութեան համար, որ տրեցաւ իրեն խորհրդային կողմէ, ընդունելութիւն մը, որուն նմանը աշխարհի ոչ մէկ երկրին մէջ ստացած էր : Ռուսիան երգեց իր ուղած բոլոր երգերը :

13.— Կոմունիստ Կուսակցութիւնը չարգիլե՞ր ծնողները՝ իրենց զաւակներուն կրօնական դասեր տալէ : Ծնողները ազա՞տ են ընտանեկան պաշտամունք ուսուցանելու երեխաներուն :

Այդ բոլորը թոյլատրւած են :

14.— Կրօնի մասին ձեր բոլոր ըսածները անոր գործունէութեան դէմ ուղղւած քննադատութիւն էին, բայց կ'ուզեմ լսել ձեզ փիլիսոփայական տեսակէտէ : Կոմունիզմն ունի իր որոշ փիլիսոփայութիւնը, մասնաւորապէս իր ըմբռնումը մարդոց յարաբերութեան մասին դէպի բնութիւնը եւ դէպի աշխարհը : Դուք կը հաւատաք, թէ մարդիկ կարող են համագործակցիլ եւ հիմնապէս մտաւոր բնութեան ուժերը : Ինձ կը թւի, թէ ձեր այս հաւատքը պատահաւորաբար չէ, ապահովաբար լիովին գիտական չէ, քանի որ ան կ'իյնա մարդկային մտածման հոգեբանական մարզին մէջ :

ձի՞շոյ է, որ կոմունիզմը իր փիլիսոփայութեամբ կը տարբերի բոլոր կրօններէն : Բոլոր կրօնները կը հաւատան, թէ մարդկութենէն եւ աշխարհ-

հէն դուրս ուժ մը դոյութիւն ունի, որ կը վարէ աշխարհն ու մարդիկ: Կան կարգ մը կրօններ, որոնք փիլիսոփայական ձեւ կ'առնեն, որպէսզի ծածկեն իրենց կրօնական նկարագիրը: Բայց հիմնապէս ու էսպէս կրօնը հաւատք մըն է հանդէպ բարձր եւ ամենակարող ուժի մը, որուն պէտք է ենթարկել մարդը: Յաճախ որոշ վերլուծման կ'ենթարկեն կրօնի այս հաւատքը եւ կոմունիստական պրոցեսը, ուր անհատը կը կապէ ինքզինքը հսկա մասսայական շարժման եւ կը դռնէ իր կատարելութիւնը այդ ամբողջութեան մէջ: Այս վերլուծումը, սակայն, կը ձախողի դուրս բերել երկուքին էական տարբերութիւնը: Օրինակի համար, երբ կ'ընթացնու անհատը կրօնական միութեամբ կապուելով Աստուծո իր կատարելութիւնը կը դռնէ եւ այդ կերպով կը բաժնի մարդկային խնդիրներէն, անդին՝ կոմունիստական մեծ ամբողջութեան մէջ կոմունիստ անհատը գիտակցութեան կուգա եւ իր ընկերներուն հետ ղեկավար դեր կ'ստանձնէ մարդկային խնդիրները լուծելու մէջ:

15.— Ի՞նչ առարկութիւն կարող էք ունենալ խումբ մը քարոզիչներու դէմ, որոնք հրապարակ կուգան ժողովուրդին մէջ ու իրենց հետեւորդներուն առաջ յայտարարելու, թէ Աստուծո յեղափոխական Աստուծո է, թէ Աստուծո որոշապէս կ'ուզէ ու կ'աշխատի, որ այս երկրի վրա հաստատուի կոմունիստական հասարակարգը:

Այս տեսակ քայլ մը մենք պիտի նկատենք որոշ յառաջդիմութիւն՝ սովորական տիպի քարոզչութեան հետ բաղդատած: Այդ՝ քայլ մը պիտի ըլլա զէպի ազատագրութիւն կրօնական նախապաշարումներէ:

16.— Ինչպէ՞ս կը պատշաճեցնէք կրօնը դիալեկտիկային — Ի՞նչ է կրօնի դերը դիալեկտիկական մատերիալիզմի մէջ:

Կրօնը տեղ չունի մտածման դիալեկտիկական մատերիալիստական սխալման մէջ: Կրօնը թշնամին է: Մէկը չէ կարող ճշմարիտ մատերիալիստ — դիալեկտիկական մատերիալիստ — ըլլալ եւ նոյն ատեն կրօնական հաւատալիքներու մնացորդներ ունենալ: Թէ՛ հին մատերիալիզմը, որ դիալեկտիկական մատերիալիզմին նախորդած էր, եւ թէ՛ ոչ մատերիալիստական դիալեկտիկական վերջնական քրննութեամբ կրօնական նկարագիր ունին: Դիալեկտիկական մատերիալիզմը կատարեալ մատերիալիզմն է եւ կը ժխտէ կրօնը, բայց, ժխտելով հանդերձ, կուտա անոր բացատրութիւնը:

17.— Դուք չէ՞ք կարող համոզւած դիալեկտիկական մատերիալիստներ ըլլալ եւ միաժամանակ ընդունիլ, թէ կրօնը արժէք մը ունի:

Ոչ: Այս հարցումին պատասխանը տւի արդէն նախորդով:

18.— Բայց երբ դուք կ'աշխատիք միութիւն առաջացնել հակադիր ու ներքին բաներու, դուք ըստիպւած պիտի ըլլաք կրօնն ունենալ պատկերին մէջ:

Այո, կրօնը պէտք է ըլլա պատկերին մէջ, որպէսզի ոչնչացւի:

19.— Ձեր դիալեկտիկական քերեւս առաջ չերա՞ր դէպի համադրութիւն մը:

Համադրութեան դիալեկտիկական ըմբռնումը իր հետ առաջ չտանի հինցած եւ ժամանակավրէպ մտածման ձեւերը: Կարգ մը այն պաշտօնները, որ կրօնը կը կատարէ այժմ, կրօնի ոչնչացումէն յետո պիտի կատարեն որոշ այլ հաստատութիւններ: Այս մասին հարց չկա: Կազմակերպւած կրօնի այսօր կատարած շարք մը գործերը զուտ ընկերային հանգամանք ունին: Բոլոր նման գործերն ու պաշտօնները ապահովարար իրենց վրա պիտի առնեն նոր ձեւի ու նոր մտածումի կազմակերպութիւններ:

20.— Դար մը յետո, երբ կոմունիստական շար-

ծուրք հաստատած ըլլա ինգլիմքը եւ իրագործած իր նպատակները, Ի՞նչը պիտի ըլլա իր յարատեւման ազդակը: Ի՞նչը պիտի ըլլա զինքը այլասերումէ գերծ պահողը: Խանդավառութիւնը, ինչպէս գիտէ՞ք, տեսական չէ: Կ'ենթադրէ՞ք թէ կոմունիստները ետ պիտի երթան դէպի Լեւինս ու Մարքսը:

Ոչ, այլասերման դէմ ապահովութիւնը ժողովրդական զանգածներու ապրող ուժերուն մէջն է: Գալիք սերունդները, կասկած չկա, որ պիտի օգտագործեն անցեալին լաւագոյն մտածողներու ցոյցմունքները, բայց անոնք պիտի ապրին իրենց կեանքը: Ուսմունքը դործիք մըն է, որ պարզապէս կը ներկայացնէ անցեալի զարգացումը, որը հետզհետէ աւելի առաջ կ'երթա ժողովրդի ապրող ուժերու մղումով:

21.— Այս զարգացումը ներհակութիւններու հետեւա՞նքն է: Դժուար է ըմբռնել, թէ ինչպէ՞ս ներհակութիւններ կարող են առաջ գալ կոմունիստական աշխարհի մէջ, բայց դարձեալ, ըստ ձեր դիալեկտիկական մատերիալիզմին, զարգացումը արդիւնք է կ'ըսէ՞ք ներհակութիւններու:

Ապագա ընկերութեան ներհակութիւնները առաջ պիտի չգան տնտեսական պայմաններէ: Ներհակութիւնները ներկա ընկերութեան մէջ առաջ կուգան տնտեսական հիմքէ՝ ընկերութիւնը բաժնելով երկու կուռղ դասակարգերու: Սոցիալիստական հասարակարգի եւ անոր յաջորդող կոմունիստական ընկերութեան մէջ այս բանը բացարձակապէս վերացած պիտի ըլլա: Այդ կը նշանակէ, թէ դասակարգային պայքարը, որպէս պատմութեան շարժիչ ուժը, պիտի չքանա: Անդասակարգ ընկերութեան մէջ դիալեկտիկական ներհակութիւնները դասակարգային հակամարտութիւններու ձեւը պիտի չառնեն:

22.— Ես չեմ կարող հասկնալ, թէ ինչպէ՞ս ձեր փիլիսոփայական մտապատկերով դուք կարող պիտի ըլլա՞ք այս ներհակութիւնները պահել մատերիալիստական զգացումի մէջ, մատերիալիստական իշխանութեան տակ:

Կոմունիզմի ներքեւ հասարակութեան նիւթական հիմքը դերծ պիտի ըլլա էական ներհակութիւններէ:

23.— Այդ բացատրութեամբ ըսել կ'ուզէ՞ք, թէ մարդիկ կարող պիտի ըլլան կատարելապէս յաղթել բնութեան ուժերուն. թէ երաշտը, երկրաշարժը կամ հեղեղը բոլորովին պիտի ենթարկին մարդոց կամքին:

Մարդիկ յառաջիմականօրէն կարող են չարժիլ այդ ուղղութեամբ: Օրինակի համար, նոյնիսկ անցեալ տարի, Խորհրդային Միութիւնը ցոյց տուաւ իր ուժը յաղթելու երաշտին: Խորհրդային Միութիւնը հարեւոյն ստացաւ երաշտէն, նոյնքան ուժգին՝ որքան միւս երկիրները, բայց արդիւնքի տեսակէտէ ան բոլորովին զատորոշեցաւ միւսներէն: Խորհրդային Միութեան մէջ, ուր գերաշարժ տեսութիւնը սոցիալիստական կառուցման ենթարկած է, յաջողապէս կուեցաւ երաշտին դէմ, մինչեւ այն աստիճան, որ երաշտին աղետցութիւնը զրկեթէ չեղորացաւ: Վիճակադրութիւնը ցոյց կուտա, որ գերատնտեսական արտադրութիւնը միայն երկու տոկոս պակաս եղած է նախանցեալ տարիէն, իսկ հացահատիկներու հաւաքումը պետութեան կողմէ փաստօրէն աւելի եղած է նախորդ տարիէն:

Նմանապէս, հեղեղները կը նկատուին որպէս բնական պատահարներ, բայց մեծ չափով անոնք ընկերային երեւոյթներ, տնտեսական երեւոյթներ են: Հեղեղումներէն ամենէն աւելի տուժող երկիրը Չինաստանն է, բայց ով որ գտնուած է Չինաստանի մօտ, չի տուժած:

տան, գիտէ, թէ հեղեղումները որոշապէս ու բացառապէս արգիւնք են այդ երկրի միլիտարիստական իշխանութեան, թէ անոնք հետեւածն էն ջուրին, այլ այդ ջուրի ընկերային քոնթրոլը կոտորած ըլլալուն:

24.— Նւիրումն ու գոհաբերութիւնը, որ ի յայտ կը բերեն շատ մը կոմունիստներ, կրօնական բնոյթ չունին:

Մենք զանոնք կը նկատենք ընկերային: Անոնք առաջ կուզան ընկերային միասնականութեան զգացումէն եւ այն հասկացողութենէն, թէ անհատը ինքզինքը կը կատարելագործէ ընկերային ամբողջութեան մէջ, որուն ծնունդն է, թէ ընկերութենէն չկործացւած անհատը ոչինչ է: Մենք կը հաւատանք, թէ նւիրումն ու զոհաբերութիւնը դուրսէն չեն դարձաւ մարդկութեան, այլ կ'աճին մարդկային բնական զարգացումէն:

25.— Բայց դուք՝ կոմունիստներդ ունիք գերազանց արժէքներ, որոնց հանդէպ ձեր նւիրումը — մէկը կարող է գործածել պաշտամունք բառը — ցոյց կուտայ, թէ ձեր վերաբերմունքը կրօնական է:

Մենք ունինք արժէքներ (սկզբունքներ, նպատակներ), որոնք կը գերազանցեն ամենօրեա կեանքը, բայց չեն գերազանցեր մարդկային ամբողջ կեանքը: Մեր արժէքները ուղղակի կեանքէն կը ծնին: Անոնք մեզի չեն տրւած բարձրէն կամ Աստուծմէ: Մեր արժէքները, որոնք կը գերազանցեն ամենօրեա կեանքը, զնահատելի են մարդկային ցեղի ամբողջ փորձառութեամբ:

26.— Ձեր գաղափարներուն հաւատարիմ մնալը շատ կարեւոր կը նկատէ՞ք:

Այո, բայց պէտք է աւելցնել, հաւատարմութիւն ոչ թէ գաղափարներուն, այլ հաւատարմութիւն ինքզինքնու: Հաւատարմութիւն մեր լաւագոյն արժէքներուն:

27.— Կարո՞ղ էք ըսել, թէ կոմունիզմը կը պարունակէ դիալեկտիկական պրոցեսը, որքան որ այդ կը վերաբերի տնտեսական ուժերուն, որոնք պատմական փոփոխութիւններու շարժառիթը կը հանդիսանան:

Այո, ընկերութեան տնտեսական կազմակերպութիւնը, այսինքն այն ձեւը, որով մարդիկ ապրուստ կը ճարեն, հիմնական փաստն է: Ասոր կ'աւանդակենք մենք, երբ կ'ըսենք տնտեսութիւն: Այդ, սակայն, չլերցնէր մարդկային դործօնը, որովհետեւ տնտեսութիւնը այն բանն է, որ մարդ կ'ընէ իրեն համար ուտելիք, հագուստ եւ պատուարան ճարելու: Տնտեսական ուժերը այն տեսակ բաներն են, որ զանազանին մարդկային դործօնէն:

28.— Կարո՞ղ էք ըստ կոմունիստական տեսութեան բացատրել, թէ ամբողջ պատմութեան ընթացքը հետեւանք է տնտեսական ուժերուն: Նքէ մենք իրագործենք կոմունիստական հասարակակարգը, այն ատեն վերջ չպիտի՞ գտնէ տիպեկտիկական պրոցեսը:

Համաձայն մեր հասկացողութեան, դիալեկտիկական մտածումը մարդու աճող դիալեկտիկանն է բնական պրոցեսներու մասին, որոնք տեղի կ'ունենան մտքէն դուրս, եւ բնութեան վրայ, մարդկային դործունէութիւնը կ'առաջնորդէ այս հասկացողութեամբ: Մարդկային մտքի գիւտը չէ, որ պարտադրւած է աշխարհին, ինչպէս Միտնի Հուքը կը հաւատայ: Դիալեկտիկական մարդկային մըտքի աճող հասկացողութիւնն է տիեզերքի մէջ տեղի ունեցող փոփոխութեան ու զարգացման ընթացքի մասին: Մենք դիալեկտիկական չենք սահմանափակել ընկերային ինդիւիդներով եւ այժմ կատարող դասակարգային պայքարով: Դիալեկտիկական տիեզերական է, համապարփակ: Կա բնութեան դիալեկտիկական եւ պիտի ըլլա կեանքի բոլոր շրջաններու դիա-

լեկտիկան: Քանի կեանքը կը փոխւի իր ձեւով, դիւլեկտիկան երբեք չպիտի վերնա: Դիւլեկտիկան պրոցեսը ապագա ընկերութեան մէջ հաշտ-յարգարի չպիտի ենթարկւի: Ան նոր ձեւեր պիտի առնէ, ան այլեւս չպիտի պահէ դասակարգային ընկերութեան հիմնական հակամարտութիւններու ժամանակ ունեցած իր ձեւը:

29.— Դիւլեկտիկական մտածումն ուրեմն, դուք բնաւ վարկած մը չէ՞ք նկատեր, այլ հաստատւած փաստ:

Մենք դայն կը նկատենք ամենաընդհանրացած ճշմարտութիւնը:

30.— Մեզմէ շատերը շահագրգռւած են նոր հասարակարգի մը ստեղծմամբ եւ կ'զգան, քէ Յիսուսի գաղափարներով ցոյց կուտան նպատակա-կէտ մը, դէպի ուր կ'երթանք մենք: Կարո՞ղ էք ըսել, քէ այս հաւատքն ունեցող մարդիկ ինչպէս լաւագոյն կ'երպով կրնան ծառայել նոր հասարակարգի հաստատումին: Արդեօ՞ք անոնք բոլորովին սխալ ծառի վրա ելած են:

Ես կը կարծեմ, թէ այս մարդիկ լաւագոյն կ'երպով կարող են ծառայել շարժման, եթէ շատ չգրադին կրօնի եւ անոր յեղափոխութեան հետ ունենալիք յարաբերութեան վրա, այլ իրենց ջանքերը թափեն օրւան դործնական հարցերու լուծման համար, օրինակ, ինչպէս կարելի է համադրել կրօնական եւ ոչ-կրօնական բոլոր ուժերը որոշ դործնական արդիւնքներ ձեռք բերելու համար: Կը կարծեմ, թէ կրօնասէր մարդիկ, որոնք աճող յետադիմութեան մէջ կը տեսնեն իրենց կրօնական ազատութեան սպառնացող վտանգը, կարող են ոչ-կրօնական ուժերու հետ համագործակցել՝ կուելու համար յետադիմութեան դէմ: Այսպէս, նոյնիսկ ամենէն աւելի կրօնասէր հատւածներ, առաջնորդուելով կրօնական շահերէ, կրնան հակա-կրօնա-

կան կազմակերպութիւններու հետ կապեր ստեղծել, պայքարելու համար Փաշիգմի դէմ, պատերազմի դէմ: Մասնաւորաբար պատերազմը, որ անմիջա-կան վտանգ մը դարձած է, կը բռնաբարէ մաս-սաներու կրօնական հաւատալիքները, եւ մասսանե-րու կրօնական դժայտումները զօրակոչի ենթարկելը ու կուելը պատերազմի դէմ կարող է շատ օգտա-կար աշխատանք նկատուիլ:

31.— Ա՞յս պատճառով է, որ Կոմունիստ Կուսակցութիւնը տրամադիր է մտնելու Պատերազմի եւ Փաշիգմի Դէմ Կուռղ Ամերիկեան Լիկային մէջ, եւ պատրաստ է միացնալ նախատ կազմելու կրօնական խմբակներու հետ պայքարելու համար Բըշ-նամիին դէմ:

Այո, Ամերիկեան Լիկային մէջ Կոմունիստնե-րը փոքր հատւած մըն են եւ հաւանաբար փոքրա-մասնութիւն կը կազմեն: Ամերիկեան Լիկայի մե-ծամասնութիւնը թերեւս կը բաղկանա կրօնական մարդոցմէ, նոյնիսկ եթէ անոնք չեն եկած կրօնա-կան կազմակերպութիւններէ: Կոմունիստները, սա-կայն, բնաւ չեն տատամսիր կապեր հաստատելու կրօնասէր մարդոց հետ: Մենք չենք խոյս տար կրօնի հաւատաւորներէն:

32.— Կոմ. Կուսակցութիւնը ի՞նչ չափով կը համագործակցի եկեղեցական այն դաշնակցութիւն-ներուն հետ, որոնց նպատակն է կապիտալիզմի ոչ-ընկալումը:

Մենք ուղղակի կառ չունինք նման կազմակեր-պութեանց հետ, որպէս այդպիսիները: Այս կազ-մակերպութեանց կարգ մը առաջնորդները դործն-դեր կը կատարեն Միացեալ Ճակատի այն մարմին-ներուն մէջ, ուր մենք կ'աշխատինք: Պատերազմի եւ Փաշիգմի դէմ Կուռղ Ամերիկեան Լիկային մէջ Տոքթ. Հերբի Ֆ. Վորտ, որ կը պատկանի Մեթո-սիստ Սոշլը Սերվիս Ինսթիթուշնին — բուն ա-

նունը մուցած եմ — Լիկային ատենապետն է: Նոյն պէս այս Լիկային մէջ կը գտնուի Տօքթ. Վիլերմ Սփոֆֆորտ, որ կը կարծեմ թէ Ինտըսթրիլ Դեմոկրատիի Եկեղեցական Լիկայի ղեկավարներէն մինն է: Միայն այս անուղղակի ձեւով մենք յարարութիւն ունինք նման եկեղեցական կազմակերպութիւններու հետ: Անուղղակի կերպով բոլոր հաւաքաւորապետական ուժերը կուզան գետնի մը վրա, զոր կը ներկայացնէ Պատերազմի եւ Ֆաշիզմի Դէմ կուռղ Սփերիկան Լիկան:

33.— Դուք ըսիք, քէ կրօնը դէմ է յեղափոխական գործունէութեան երկու պատճառներով, (ա) իր հաւատքը եւ (բ) իր ներկա հաստատուած ձեւը: Դուք կը գտնէ՞ք, քէ ան-իր դաստիարակչական ու կազմակերպական ձգտումներով այժմ կ'երթա դէպի յետադիմութիւն կամ կրաւորականութիւն:

Ես կը գտնեմ, թէ կրօնական կազմակերպութիւններու մէջ այժմ զարգացող մտածումը յեղափոխական հոսանքի աղղեցութեան տակ է: Յայտնի եկեղեցական մը քանի մը ամիսներ առաջ ըսաւ ինծի, թէ Կոմունիստները աւելի շուտ եկեղեցին պիտի դրաւնէ, քան թէ Սփերիկայի Աշխատանքի Դաշնակցութիւնը: Անշուտ, մենք այս բանին չենք հաւատար, բայց այդ ցոյց կուտա, թէ նոյնիսկ եկեղեցիներու մէջ կ'աճի ընկերային մտածումը, որը հիմնապէս յեղափոխական մտածում է: Այդ պայքար մըն է ուղղած ներկա կապիտալիստական նկարագրին դէմ: Այդ՝ ըմբոստութիւն մըն է կապիտալիզմի օրէ օր աւելի շեշտող յետադիմական ձգտումներուն եւ քայլերուն դէմ:

34.— Այժմ ձեր ուսմունքի պարունակութեան մասին: Եթէ մէկը ուսուցիչ ըլլար, ան պիտի եկարդէր, քէ ուսմունքի ձեւեր կան, որոնք անգրգնադատ վերաբերմունք կը պահանջեն առարկա-

ներու հանդէպ: Կոմունիստներն ալ այդեօք իրենց ուսմունքը սովորեցնելու ժամանակ քննադատութեան կը հանդուրժեն, կամ իրենց սովորեցնելու մեքսոր քննադատակա՞ն է:

Կոմունիստական դաստիարակութիւնը իր ձեւին մէջ հիմնապէս քննադատական է եւ չպահանջեր անքննադատ հաւանութիւն: Երբեմն այն մարդիկ, որ ախոյեան կը կանգնին քննադատութեան, չեն հասկնար այս: Կոմունիստներու քննադատական մօտեցումը չճշտիր շարժումը բաժանելու, այլ կը ծառայէ զայն աւելի եւս ամուր իրար շաղախելու՝ ստեղծելով մտածումի նոյնութիւն: Այսպէս, մտածումն ու քննադատութիւնը կ'ըլլան ոչ թէ անհատական, այլ հաւաքական գործ մը, ընկերային գործ մը, որուն կը մասնակցի անհատը, բայց որուն արտայայտութիւնը չէ: Կոմունիստ Կուսակցութեան մէջ այս բանը ինքզինքը կ'արտայայտէ մեր ներկուսակցական կեանքով: Մենք կը զարգացնենք մեր միտքը վիճարանութիւններով եւ զբաղանութեան լայն տարածումով: Մենք գուցէ մեր իւրաքանչիւր անդամին տասն անգամ աւելի զբաղանութիւն կը հայթայթենք, քան գոյութիւն ունեցող ուրիշ կազմակերպութիւն: Այս՝ շատ ուժ-գին հաւաքական մտածման կեանք մըն է, ուր ամեն բանի հանդէպ քննադատական մօտեցում կա: Յեղափոխականը ամեն բանէ առաջ քննադատ մըն է հանդէպ տիեզերքին եւ ինչ որ կա անոր մէջ, չըրացաւելով ինքզինքը: Սակայն, մենք կը խուսափինք այն տեսակ քննադատութենէ, որ կուզա անհատապաշտ ընկերութեանէն, ուր քննադատութիւնը զուտ անհատական գործ մըն է: Կոմունիստներու համար քննադատութիւնը ընկերային պաշտօն մըն է, կազմակերպւած պաշտօն մը: Բուրժուական ընկերութեան մէջ քննադատութիւնը գլխաւորաբար բաժանող պրոցես մըն է, մինչդեռ մեզ մօտ՝ ճիշդ

հակառակը — զանգւածները ամբողջաւոր իրար կապող պրոցես մը:

35.— Գուրջ այդ պաշտօնը կը կատարէ ուրեմն շարունակ տարածելով քննադատութիւնը, այնպէս որ ինչ մտածում որ մէկը ունենա անմիջապէս կ'արձանագրուի:

Բոլոր այն տեսակէտները, որոնք ընդունւած են որպէս մեր շարժման տեսակէտները, ընդունւած են շատ ճշգրիտ քննադատութենէ յետո: Ոչ մէկ կէտ երբեք հաստատուած է որպէս կոմունիստներու տեսակէտը, մինչեւ որ ան՝ կարելի ամեն քննադատութիւններու բովէն չէ անցած: Երբ հարց մը քննւած եւ լուծւած է, մենք այլեւս անհրաժեշտութիւն չենք տեսներ մշտապէս բաց պահելու դայն: Շատ մը հարցեր կան, որոնք դոցւած են մեզ համար: Հետեւաբար այն մարդիկ, որոնք տակաւին այդ հարցերը բաց հարց կը նկատեն, կը կարծեն թէ մենք քննադատութեան չենք հանդուրժեր, որովհետեւ չեն գիտեր, թէ մենք վաղուց հանդիպած ու պատասխանած ենք այդ հարցերուն:

36.— Եկեղեցիներու մէջ անոյ յեղափոխական ազդեցութիւնը դուրս ընկերային ուժերուն կը վերագրէք, այնպէս չէ՞, փոխանակ վերագրելու կրօնական իտէալիզմին:

Մենք կը գտնենք, թէ այս յեղափոխական ազդեցութիւնը հապէս չառաջանար կրօնէն, այլ կեանքի պայմաններէն, որոնց տակ կ'ապրին այն մարդիկ, որոնք կը հետեւին եկեղեցիներու: Կրօնասէր մարդիկ չունենալով աւելի լաւ միջոցներ արտայայտելու իրենց յեղափոխական մտածումները, կ'արտայայտին կրօնական միջոցներով:

37.— Կոմունիստ Կուսակցութիւնը երբ ընկերային յեղափոխութիւնը յաջողցնէ եւ իշխանութեան գլուխ գա, պայքար պիտի մղէ՞ կրօնական այն կազմակերպութիւններուն դէմ, որոնք այժմ

միացեալ մականոց կը կազմեն իր հետ եւ այդպիսով կ'օգնեն յեղափոխութեան յաղթանակին:

Կոմունիստները ոչ մէկ ժամանակ պիտի ունենան այն տեսակ գործունէութիւն մը, զոր մասնակցները նկատեն իրենց շահերուն դէմ: Կոմունիստները ոչ մէկ ժամանակ բռնութիւն պիտի գործածեն կրօնական հաստատութիւններու դէմ: Այս մէկը թող պարզ ըլլա: Կրօնի դէմ կոմունիստական պայքարը պիտի սահմանափակուի զուտ գաղափարական զէնքերով, մտքի զէնքերով, մտածման արտայայտութեամբ:

38.— Եթէ եկեղեցիներու մէջ եղող ընկերային մտածումը հետեւանք է մտածող մարդոց ընկերային կացութեան, ինչո՞ւ համար նոյնքան ընկերային մտածում դուրս չէք տեսներ ուրիշ ասպարէզներու մէջ: Այս բանն ըսելով մենք ինքզինքնիստ չենք գովել, բայց կը կարծենք թէ դուրս ալ համաձայն էք, որ բոլոր ասպարէզներու հետեւող մարդոց մէջ ամենէն աւելի ընկերային մտածում ունեցողները կրօնականներն են:

Սմենէն աւելի չըսենք: Թերեւս ժամանակի մը համար եկեղեցիներն ունին քիչ մը աւելի ազատութիւն իրենց մտածումն արտայայտելու, քան դրոշմները: Օրէնքներ դրւած են դրոշմներու մէջ, արդիւնքը համար ընկերային մտածումը եւ դայն արտայայտելը: Կաթոլիկ եկեղեցիէն դուրս ուրիշ եկեղեցիներու մէջ դեռ չկան այս արդիւնքները: Սակայն, եթէ ես ձեր տեղն ըլլայի, շատ չէի հպարտանար այս իրողութեամբ, որովհետեւ դուք չէք գիտեր, թէ որքան ատեն պիտի տեսէ այդ ազատութիւնը: Հաւանաբար դուք չուտով ունենաք Տիբեթին Յանձնախումբ մը Մեթոտիստ եկեղեցիին եւ բողոքական եկեղեցիներու մէջ ընդհանրապէս:

39.— Երբ դուրս կ'ըսէք, թէ կոմունիստները ոչ մէկ բռնութիւն պիտի գործածեն եկեղեցական հաս-

տատուքիւններու դէմ, ատով ըսել կ'ուզէ՞ք, քէ գանգամները իրենց իշխանութեան տակ պիտի առնեն այդ հաստատութիւնները, որոնք այժմ չեն եմքարկի իրենց:

Մենք կ'ըսենք, թէ կազմակերպւած կապիտալիստ դասակարգ գոյութիւն չպիտի ունենա՝ դերիշխելու համար եկեղեցիներուն վրա: Կրօնական հաստատութիւնները պիտի ենթարկուին այն սարգոյց, որոնք կը դռնեն անոնց մէջ: Եկեղեցին չպիտի ծառայէ որպէս հաշիւ, որովհետեւ զանգաւանները գործօն աշխատանք պիտի կատարեն նոր հասարակարգին մէջ:

40.— Եթէ եկեղեցական խմբակ մը բացարձակապէս հակայեղափոխական ըլլա եւ գործէ կոմունիստական ռեժիմին դէմ, դուք չպիտի ուշանաք այդ խմբակը բնաջնջելու, այնպէս չէ՞:

Այդ խմբակին հետ մենք հաշիւ պիտի տանինք ոչ թէ կրօնական, այլ քաղաքական գետնի վրա:

41.— Զէ՞ք կարող համաձայնիլ, քէ դեռ հաւանականութիւն կա, որ կրօնական կազմակերպութիւններու մէջ գտնուող մարդիկ յեղափոխութեան ժամանակ ընկերային արդարութեան համար աշխատող այնպիսի ուժ մը ներկայացնեն, որ կոմունիստ կուսակցութիւնը պէտք գգա իր դիրքը վերաբնութեան եմքարկելու, կրօնի հանդէպ հարցը վերաբանալու:

Ես կը կարծեմ, թէ եկեղեցիներու մէջ դռնուող մաստաները որքան աւելի գործօն դեր վերցնեն ընկերային պայքարին մէջ, այնքան նաող կարիք պիտի զգան կրօնի, հետեւաբար որքան աւելի մաստաները մասնակցին յեղափոխութեան, այնքան քիչ հաւանականութիւն կա, որ եկեղեցին նոր հասարակարգի տակ էական պահանջ մը լրացնելու կոչուի:

42.— Դուք ըսել կ'ուզէ՞ք, քէ նոր հասարակարգի կառուցման մասնակցութիւնը կերպով մը պիտի բռնէ կրօնին տեղը:

Կրօնը, եթէ նոյնիսկ չօչնչանա կարգ մը տեղեր, պիտի կազմալուծուի, իր հաստատուած ձեւին մէջ չպիտի մնա:

43.— Եթէ մենք դէպի փաշիզմի շրջանը կ'երթանք, հաւանականութիւն չկա՞, որ կրօնը վաղ պահէ ըմբոստութեան ոգին եւ այդպիսով ուժեղ դաշնակից մը դառնա ձեզի:

Ես կը կարծեմ, թէ եկեղեցին, որպէս կազմակերպւած հաստատութիւն, աւելի շուտ փաշիստական ուժերու ազդեցութեան պիտի ենթարկուի:

44.— Դուք ո՞ր կը տեսնէք չարիքը — կապիտալիզմին քէ կապիտալիստին մէջ:

Երկուքին մէջ ալ. կապիտալիստական սխտեմը հիմնականօրէն այնքան գէշ է, որ վերի դասին մէջ լաւ մարդ չկրնար արտադրել:

45.— Ո՞րը առաջ կուգա — մարդը քէ կապիտալիզմը:

Մարդկութիւնը առաջ կուգա, ոչ թէ մարդ անհատը:

46.— Ընկերային պայքարին մէջ եթէ եկեղեցին չկանգնի փաշիզմի կողմին, այլ ապացուցանէ քէ օգտակար է յեղափոխութեան, այդ փաստը պիտի գնահատէ՞ք:

Անկասկած, կոմունիստներս ունէ մէկէն աւելի ուրախ պիտի ըլլանք եւ թերեւս զարմանանք:

47.— Ես չեմ կարծեր, քէ մեր հասկցած կրօնը այսօր պիտի յապաղեցնէ երջանկութիւնը ապագա կեանքին համար: Մենք առատ ու բարգաւաճ կեանքի մը համար կ'աշխատինք հիմա, փոխանակ ապագային: Մեզմէ ոմանք չեն հաւատար հանդերձ-

եալին, եւ կը ձգտին լաւ հասարակարգ մը հաստատել այս աշխարհի վրա: Ես կը կարծեմ, թէ մենք բոլորս նոյն նպատակին կը ձգտինք:

Սխալ է համեմատութիւն ընել անորոշ ընկերա-կրօնական փափաքներու եւ կոմունիզմի միջեւ: Կան անշուշտ դրական ընկերային հոսանքներ, որ կ'ընկերանան կարգ մը կրօնական ուսմունքներու — ոչ բոլորին — բայց ասոնք չեն կրօնին նկարագրի տուողը:

48.— Ես կը կարծեմ, թէ մենք կը վիճինք բաւերու մասին: Այն բանը որ մենք կ'ընենք, դուք այլ անունով կը անուանէք: Խնդիրը սահմանելուն մէջ կը կայանա:

Այն բաները, որ մենք՝ կոմունիստներս կրօն կը կոչենք, այսպէս ըսած կրօնի մասին «հաստատուած ճշմարտութիւններն» են: Անոնք թերեւս առնեն շատ նուրբ ու ճարտար ձեւեր, բայց չպիտի կարողանան ծածկել իրենց գերբնական նկարագիրը, որոնց մասին կը խօսինք այժմ:

49.— Ամեն գաղափար ունի իր քաղաքական եւ ընկերային ազդեցութիւնը: Դուք չէք կարող գաղափար մը ունենալ, առանց քաղաքական կապակցութեան: Հետեւաբար, կոմունիստական կարգերու տակ մենք պէտք է ենթարկինք ձեր մտածելաձեւին, ձեր գաղափարաբանութեան: Ուրիշ շեղում անկէ պիտի ըլլա հակայեղափոխական, նոյնիսկ եթէ ումանք այնպէս կարծենք, թէ իրենց շեղումով քաջ մըն ալ առաջ գացած են: Այլ խօսքով, կոմունիզմը գոյցէ քարանձախայն է, ինչպէս կապիտալիստական սիստեմն է այժմ, որով յառաջդիմութիւնը կասի, փոփոխութիւններ չըլլան:

Կոմունիստները չափաւն-ձեւած սխալմ մը չունին, որ պիտի պարտադրեն մարդկութեան, ճիշդ այն «չապիկ»ին պէս, որ վնասակար խենթերուն կը հազցեն՝ անոնց անդամներու շարժում-

ներն արգելելու համար: Կոմունիստական մտածման էութիւնն է մարդկային մտքի ստեղծագործութեան անսահման ազատութիւն տալ, մարդկային մտքի բոլոր արժէքաւոր եւ օգտակար յղացումները յառաջդիմականորէն զարգացնել եւ իրագործել: Ոչ ոք կարող է ըսել, թէ ուր որ կոմունիստները զեկամարութիւն ստանձնած են, ինչպէս Խորհրդային Միութեան մէջ, մարդկային միտքը «չապիկ»ի մէջ դրած է: Մարդկային պատմութեան մէջ երբեք չէ եղած Խորհրդային Իշխանութեան իր քաղաքացիներուն տւածին չափ ազատութիւն, որու շնորհիւ անհատը կը զարգացնէ իր կարողութիւններն ու նախաձեռնութիւնը: Դուք կարող էք երթալ Խորհրդային Միութիւն եւ տեսնել մարդիկ ամենաբարձր դիրքերու վրա՝ կեանքի բոլոր ասպարէզներուն մէջ, գեղարուեստէն եւ գիտութենէն մինչեւ կառավարութիւնը: Այս մարդիկ 5-6 տարի առաջ յետամնաց եւ անգրագէտ գիւղացիներ էին: Աշխարհի վրա ո՞ր հասարակակարգը ցոյց տւած է անհատ մարդու մտքի կարողութիւններուն նման վիթխարի զարգացում մը: Պատմութեան մէջ երբեք նման երեւոյթ մը չէ տեսնուած: Ուրեմն, երբ դուք դատէք կեանքի փորձառութեամբ, չէք կարող այն եզրակացութեան գալ, թէ կոմունիզմը կը ձգտի մարդկային զարգացումը «չապիկ»ի մէջ դնել:

50.— Քիչ մը առաջ դուք ըսիք, թէ անհատը որպէս այդպիսին, ուրիշ արժէք չունի:

Ես ըսի, թէ անհատը կը զարգանա եւ իր կատարելութեան կը հասնի որպէս հաւաքականութեան մէկ մասը, որպէս ընկերութեան մէկ մասը: Չեղօք անհատը ոչինչ է:

51.— Կոմունիստները հոգեբանօրէն կարելի կը նկատեն ապագասակարգային ընկերութեան կա-

ռուցումը, ընկերութիւն մը ուր դասակարգեր չը կան:

Այո՛, կոմունիստները այդ տեսակէտը կ'ընդունին:

52.— Բայց գործնականին մէջ միշտ դասակարգ մը գոյութիւն ունի:

Ճիշդ է, որ Խորհրդային Միութեան մէջ դեռ դասակարգեր կան եւ դասակարգային պայքարը այնտեղ դեռ սուր է: Սակայն, հսկա յառաջդիմութիւն կատարւած է դէպի անդասակարգ ընկերութիւնը, մասնաւորապէս այդ պայքարի միջոցաւ: Դասակարգային պայքարով՝ միայն մենք կը հասնինք անդասակարգ ընկերութեան: Ոմանք կը հաւատան, թէ անդասակարգ ընկերութեան հասնելու համար պէտք է դադրեցնել կռիւը, դադրեցնել դասակարգային պայքարը: Այստեղ մենք անհամաձայն ենք: Մենք կ'ըսենք, թէ անվրէպ կերպով անդասակարգ ընկերութիւնը կառուցանելու միակ ճամբան դասակարգային պայքարը զարգացնելն է մինչեւ այն կէտը, երբ բանուոր դասակարգը իշխանութեան կը տիրանա: Բանուոր դասակարգը միահեծան տէրը դառնալով երկրին, հընարաւորութիւն կ'ունենա իր պատմական յեղափոխական դերը կատարելու, այսինքն՝ վերցնելու դասակարգային բաժանման հիմքերը: Այս կերպով հասած կ'ըլլանք ապագասակարգային ընկերութեան — բայց միայն այս կերպով: Բանուոր դասակարգի շահը կը պահանջէ քանդել նւթական հիմքերը այն ընկերութեան, որ դասակարգեր կը ծնի: Այն ատեն միայն կարելի է վերջ տալ դասակարգերուն, երբ վերջ կը տրւի դասակարգեր ծնող մօր: Դասակարգերու ծնունդին պատճառը այն բաժանումն է, ըստ որու մարդոց փոքր մէկ մասը սեփականատէր է, իսկ մեծամասնութիւնը աշխատող: Երբ այս բաժանումը կը վերնա, երբ աշխատողները

նաեւ տէր կը դառնան ամեն բանի, ժամանակի խնդիր կը դառնա այլեւս դասակարգերու անհետացումը:

53.— Կոմունիստական գիծը հանդէպ կրօնի վերջին 3-4 տարիներու ընթացքին փոփոխութեան եկեղեցիա՞ծ է, յատկապէս ամերիկեան նեկրոններու վերաբերմամբ: Այժմ, ինչպէս դուք ըսիք, կրօնի հաւատացող մարդիկ կարող են անդամակցիլ կուսակցութեան: Կուսակցական գծի փոփոխութիւն է այս, քէ զարգացում:

Կարելի է ըսել, թէ փոփոխութիւն մըն է այս՝ կուսակցական անդամներու կուսակցութեան դժի նշանակութեան մասին ունեցած զարգացող հասկացողութեան մէջ, բայց կուսակցական դժի փոփոխութիւն — ո՛չ: Մեր սթանտարտ դասադիրքը այս հարցերու մասին Լենինի դրութիւններն են, որոնք երկար տարիներէ ի վեր գոյութիւն ունին եւ մեծ մասով յեղափոխութենէն առաջ զրւած են: Կուսակցական դժի հիմնական փոփոխութիւն չկա: Սակայն, անշուշտ, այս դժի գործադրութեան մէջ կան որոշ փոփոխութիւններ, որպէս հետեւանք փոխող կացութեան, փոխող պայմաններու: Օրինակի համար, քանի մը տարի առաջ շատ քիչ գործնական խնդիրներ կային՝ եկեղեցական շրջանակի մէջ եզող ընկերային շարժումներու հանդէպ մեր յարաբերութեան վերաբերող, որովհետեւ այդ տեսակ շարժումներ գրեթէ գոյութիւն չունէին: Այսօր այդ շարժումները կան եւ ունին անմիջական գործնական քաղաքական կարեւորութիւն, հետեւաբար կոմունիստական վերաբերմունքը հանդէպ կրօնի իր դիմադրութիւնը ցոյց կուտա շեշտւած կերպով: Բայց սա ամեն օր զարգացող դէպքերու փոփոխութիւնն է, քան թէ կուսակցական դժի փոփոխութիւնը:

54.— Այդ նոյն խնդրի մասին քերեսս ձեր պաշտօնական գործելակերպը փոխած է՝ յարմարելու համար անմիջական կացութեան, բայց նիշդ չէ՞, որ ձեր շարժախններէն շատեր չեն կարողացած քայլ պահել գործելակերպի փոփոխութեան հետ։ Այնպէս կ'երեւի, թէ ձեր ներկուսակցական կեանքի վիճաբանութիւններն ու լուսաբանութիւնները, որոնց մասին քիչ առաջ խօսեցաք, ձայնողած են Կոմունիստ Կուսակցութեան անդամներէն մէկ մասը բոլորովին իրագրել դարձնելու պաշտօնական գծին։ Ես կ'ակնարկեմ մասնաւոր այն դէպքերուն, որոնք տեղի ունեցան Պատերազմի եւ Ֆաշիզմի Դէմ կրօնող Ամերիկեան Լիկային մէջ, երբ Կուսակցութեան անդամներ ձայնողեցան միացեալ նակատի քաղաքականութիւնը առաջ տանիլ։

Ես կը հաւատամ, թէ ձեր ակնարկած այդ դէպքերը հաւանաբար արդեւնք չեն կոմունիստներու գործունէութեան, այլ առաջացած են անկուսակցականներէ, որոնք ինքզինքնին կոմունիստ կը կոչեն։ Ճշմարիտ է, որ մեր շատ մը լաւ բարեկամները երբեմն կը դատնան մեր ամենազէջ թիւ նամիները, որովհետեւ անոնք ինքզինքնին չեն ընտանեցնէր հիմնական հարցերու մասին ուղիղ զիրք բռնելու։ Անշուշտ, ճշմարիտ է նաեւ այն, որ Կոմկուսի բոլոր անդամները 100 տոկոսով մասնազէտներ չեն այս հարցերու նկատմամբ, որովհետեւ մեր Կուսակցութիւնը ծնած ըլլալով բանւոր դասակարգէն՝ կ'արտայայտէ անոր բոլոր պահասութիւնները իր մէջ։ Մենք այժմ 31,000 անդամներ ունինք, մինչդեռ տարիուկէս առաջ 17,000—չէն 18,000 ունէինք։ Այս կը նշանակէ, թէ տարիուկէսու ընթացքին 14,000 նոր անդամներ աւելցած են Կուսակցութեան վրա։ Նորեկներէն ոմանք դեռ 1—2 ամսուա կոմունիստներ են, հետեւաբար չէ կարելի

սպասել, որ անոնք Կուսակցութեան դէմ ու քաղաքականութեան մասնազէտներն ըլլան։

55.— Կոմունիստական պրոպագանդ կը մղէ՞ք նիգրոներու մէջ։ Գործունէութեան լաւ դաշտ կը ներկայացնեն նիգրոները։

Կարելոր դաշտ։ Այո, նման յայտարարութիւն մը եղաւ վերջերս Գոնֆերանսի մը մէջ։ Թերթերը տեղեկացուցին նիգրո կրօնական առաջնորդի մը ըսածը, թէ եկեղեցիները նիգրոներու վրա ունեցած իրենց ազդեցութիւնը կորսնցնելու վտանգին տակ են, որովհետեւ կոմունիստները սկսած են իրենց հեղինակութիւնը բարձրացնել նիգրո մասսաներու մէջ։ Այս կրօնական առաջնորդը ապա կոչ ուղղած է պայքարելու կոմունիստներու դէմ աւելի մեծ եռանդով։ Սա ապացոյց մըն է, թէ որքա՞ն ուժեղ է կոմունիստներու քաղաքական ազդեցութիւնը նիգրո ժողովուրդին վրա ընդհանրապէս։ Մենք խոշոր կազմակերպութիւններ չունինք նիգրո զանգւածներու մէջ։ Մեր կազմակերպական ուժը հետզհետէ կ'աճի, բայց մեր զաղափարներու ազդեցութիւնը, մասնաւորաբար այն զաղափարներու, որոնք կ'արտայայտեն նիգրո իրաւունքներու համար օրը-օրին մղուող պայքարը, կ'ստեղծէ հսկա ներգործութիւն ամերիկեան նիգրոներու մեծամասնութեան մէջ։ Այս իմաստով ալ շատեր կ'ըսեն, թէ նիգրոներու մեծամասնութիւնը ազդւած է կոմունիստներէն։

56.— Հրեա մարգարէները եւ Յիսուսը պատմական անձեր կը նկատու՞մ, եթէ այո, անոնք ընկերային նշանակալիւն ունի՞ն։

Անոնք պատմական անձեր են զոնէ՞ այն իմաստով, որ խոշոր դեր կատարած են մարդկային մտքի պատմական զարգացման մէջ։ Մեզ համար կարելոր չէ որոշել, թէ անոնք երեւակայութեան ծնած են, թէ ուղղակի նիւթական հիմք ունին։

Մենք չենք մտնել աւելի բարձր քննադատութեան
ասպարէզը:

57.— Որքան լուրջ վերաբերմունք ունի Կոմու-
նիստ Կուսակցութիւնը հանդէպ այն պայքարին, որ
կը ձգտի օրէնքէ դուրս հռչակել զինքը: Այսօրւա
քերքերը տւած են Տիֆուսի Յանձնախմբի տեղե-
կագիրը, որն եթէ ընդգրկւի օրէնքներու մէջ եւ
այդ օրէնքներն ալ անցնին, վերջ ի վերջոյ կարող
պիտի ըլլան անգործութեան դատապարտել Կոմու-
նիստ Կուսակցութիւնը:

Մենք այդ օրէնքները չառ լըջօրէն կ'առնենք,
ոչ թէ անոր համար, որ կը վախնանք թէ անոն-
անգործութեան պիտի դատապարտեն Կուսակցու-
թիւնը — Կոմունիստ Կուսակցութիւնը երբեք ան-
գործութեան չպիտի դատապարտուի — այլ անոր
համար, որ զանոնք կը նկատենք զարգացող սիւ-
տեմի մը մասը, սիստեմ մը, որ կը ներկայացուի
Ռուզվելթի դործերով՝ օթոմոպիլի ճարտարարեւո-
տի կացութեամբ, քըմփրնի եռնիւրններու ուժե-
ղացումով, արհեստակցական միութիւնները քան-
դելու պայքարով, Կոմունիստ Կուսակցութիւնը ա-
պօրէն հռչակելու ձգտումով, այս բոլորը անխու-
սափելի դիմադրութիւնը կը կազմեն ամբողջ բան-
ւոր դասակարգի դէմ մղւած արշաւին: Տիֆուսի
Յանձնախմբի առաջարկած օրէնագրութեամբ, նոյն-
իսկ ապօրէն քայլ մը պիտի նկատուի Ամերիկայի
Անկախութեան Յայտարարութենէն մէջը բերումներ
ընելը:

(ՎԵՐՁ)

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0145727

